

Sprawozdanie

Obliczenia naukowe 2019/2020 - lista 5

Tomasz Janik

1 Eliminacja Gaussa

1.1 Opis problemu

Należało tutaj napisać funkcję rozwiązującą metodą Gaussa układ równań w postaci:

$$\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$$

z lub bez wyboru elementu głównego, dla danej macierzy współczynników $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{n \times n}$ i wektora prawych stron $\mathbf{b} \in \mathbb{R}^n$, $n \geq 4$. Macierz \mathbf{A} jest macierzą rzadką i blokową o następującej strukturze:

$$\mathbf{A} = \begin{pmatrix} \mathbf{A}_1 & \mathbf{C}_1 & \mathbf{0} & \mathbf{0} & \mathbf{0} & \dots & \mathbf{0} \\ \mathbf{B}_2 & \mathbf{A}_2 & \mathbf{C}_2 & \mathbf{0} & \mathbf{0} & \dots & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \mathbf{B}_3 & \mathbf{A}_3 & \mathbf{C}_3 & \mathbf{0} & \dots & \mathbf{0} \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ \mathbf{0} & \dots & \mathbf{0} & \mathbf{B}_{v-2} & \mathbf{A}_{v-2} & \mathbf{C}_{v-2} & \mathbf{0} \\ \mathbf{0} & \dots & \mathbf{0} & \mathbf{0} & \mathbf{B}_{v-1} & \mathbf{A}_{v-1} & \mathbf{C}_{v-1} \\ \mathbf{0} & \dots & \mathbf{0} & \mathbf{0} & \mathbf{0} & \mathbf{B}_v & \mathbf{A}_v \end{pmatrix},$$

gdzie $v = \frac{n}{l}$, zakładając, że n jest podzielne przez l , gdzie $l \geq 2$ jest rozmiarem wszystkich kwadratowych macierzy wewnętrznych (bloków): $\mathbf{A}_k, \mathbf{B}_k, \mathbf{C}_k$. Mianowicie, $\mathbf{A}_k \in \mathbb{R}^{l \times l}$, $k = 1, \dots, v$ jest macierzą gęstą, $\mathbf{0}$ jest kwadratową macierzą zerową stopnia l , macierz $\mathbf{B}_k \in \mathbb{R}^{l \times l}$, $k = 2, \dots, v$ jest następującej postaci:

$$\mathbf{B}_k = \begin{pmatrix} 0 & \dots & 0 & b_{1l-1}^k & b_{1l}^k \\ 0 & \dots & 0 & b_{2l-1}^k & b_{2l}^k \\ \vdots & & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & b_{ll-1}^k & b_{ll}^k \end{pmatrix},$$

\mathbf{B}_k ma tylko dwie ostatnie kolumny niezerowe. Natomiast macierz $\mathbf{C}_k \in \mathbb{R}^{l \times l}$, $k = 1, \dots, v-1$ jest macierzą diagonalną:

$$\mathbf{C}_k = \begin{pmatrix} c_1^k & 0 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & c_2^k & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & c_{l-1}^k & 0 \\ 0 & \dots & 0 & 0 & c_l^k \end{pmatrix}.$$

1.2 Metoda eliminacji Gaussa

Eliminacja Gaussa polega na sprowadzeniu wejściowego układu równań do macierzy schodkowej górnej. Uzyskuje się ją za pomocą operacji na wierszach - dodawania, odejmowania oraz mnożenia przez liczbę różną od 0. Możemy też w razie potrzeby dowolnie zamieniać miejscami wiersze i kolumny miejscami.

Jeśli mamy układ n równań, to w pierwszym kroku musimy wyeliminować zmienną x_1 z $n-1$ równań. W tym celu musimy od i -tego wiersza, $i = 2, 3, \dots, n$, odjąć odpowiednią krotność wiersza

pierwszego. Odpowiednie mnożniki l_i wyliczamy dzieląc współczynnik stojący przy x_1 w i -tym wierszu przez współczynnik stojący przy x_1 w rozważanym obecnie, pierwszym wierszu. W ten sposób po odjęciu od i -tego wiersza, wiersza pierwszego przemnożonego przez mnożnik l_i wyzerujemy w każdym z nich współczynnik stojący przy x_1 . Jednocześnie musimy też modyfikować wartości w wektorze prawych stron w analogiczny sposób.

W następnych krokach eliminujemy współczynnik stojący przy x_2 z $n - 2$ równań, x_3 z $n - 3$ równań, i tak dalej. Warto zauważyć, że aby wyliczyć mnożniki dzielimy przez wartości leżące na przekątnej macierzy. Z uwagi na to, kiedy napotkamy 0, powyższy sposób nie zadziała. Po $n - 1$ krokach w ostatnim wierszu otrzymamy równanie jednej zmiennej, na podstawie którego będziemy mogli obliczyć pozostałe.

Złożoność obliczeniowa przedstawionego powyżej algorytmu wynosi $\mathcal{O}(n^3)$.

1.3 Eliminacja Gaussa z częściowym wyborem elementu głównego

Jest to zmodyfikowany algorytm Gaussa, dzięki której poradzimy sobie z 0 występującymi na przekątnej macierzy. W realizacji numerycznej ważne jest, żeby te elementy nie tylko były różne od 0, ale też by nie były zbyt małe co do wartości bezwzględnej, ze względu na ograniczoną precyzję. W tym celu szukamy tak zwanego **elementu głównego** w kolumnie.

W k -tym kroku eliminacji Gaussa szukamy, elementu takiego, że

$$|a_{pk}^{(k)}| = \max\{|a_{ik}^{(k)}| : i = k, \dots, n\}$$

i przestawiamy w macierzy $\mathbf{A}^{(k)}$ wiersz p -ty z k -tym oraz odpowiadające im elementy w wektorze prawych stron $\mathbf{b}^{(k)}$.

1.4 Dostosowanie algorytmu do zadanej macierzy rzadkiej

Ze względu na to, że mamy do czynienia z macierzą, która posiada dużo elementów zerowych oraz znamy jej strukturę, możemy dostosować do niej nasz algorytm, aby był bardziej efektywny. Po pierwsze, aby uniknąć pamiętania dużej ilości zer, posłużymy się w języku Julia strukturą *SparseMatrixSCS* z pakietu *SparseArrays*, która pamięta jedynie indeksy oraz wartości komórek niezerowych. Wiemy, że macierz \mathbf{A} składa się z podmacierzy rozmiaru $l \times l$ oraz $l \mid n$. Przyjrzyjmy się zatem przykładowej macierzy, kiedy $l = 5$:

$$\begin{pmatrix} a_{11}^1 & a_{12}^1 & a_{13}^1 & a_{14}^1 & a_{15}^1 & c_{11}^1 & 0 & 0 & 0 & 0 & \dots \\ a_{21}^1 & a_{22}^1 & a_{23}^1 & a_{24}^1 & a_{25}^1 & 0 & c_{22}^1 & 0 & 0 & 0 & \dots \\ a_{31}^1 & a_{32}^1 & a_{33}^1 & a_{34}^1 & a_{35}^1 & 0 & 0 & c_{33}^1 & 0 & 0 & \dots \\ a_{41}^1 & a_{42}^1 & a_{43}^1 & a_{44}^1 & a_{45}^1 & 0 & 0 & 0 & c_{44}^1 & 0 & \dots \\ a_{51}^1 & a_{52}^1 & a_{53}^1 & a_{54}^1 & a_{55}^1 & 0 & 0 & 0 & 0 & c_{55}^1 & \dots \\ 0 & 0 & 0 & b_{14}^2 & b_{15}^2 & a_{11}^2 & a_{12}^2 & a_{13}^2 & a_{14}^2 & a_{15}^2 & \dots \\ 0 & 0 & 0 & b_{24}^2 & b_{25}^2 & a_{21}^2 & a_{22}^2 & a_{23}^2 & a_{24}^2 & a_{25}^2 & \dots \\ 0 & 0 & 0 & b_{34}^2 & b_{35}^2 & a_{31}^2 & a_{32}^2 & a_{33}^2 & a_{34}^2 & a_{35}^2 & \dots \\ 0 & 0 & 0 & b_{44}^2 & b_{45}^2 & a_{41}^2 & a_{42}^2 & a_{43}^2 & a_{44}^2 & a_{45}^2 & \dots \\ 0 & 0 & 0 & b_{54}^2 & b_{55}^2 & a_{51}^2 & a_{52}^2 & a_{53}^2 & a_{54}^2 & a_{55}^2 & \dots \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \ddots \end{pmatrix}$$

Zauważmy, że ze względu na powyższą postać macierzy \mathbf{A} , jesteśmy w stanie policzyć ile wierszy będziemy musieli zmodyfikować w każdym kroku. Tutaj, dla $l = 5$ jest to kolejno $5 - 1$, $5 - 2$, $5 - 3$ współczynników macierzy \mathbf{A}_1 , a następnie dochodzą nam współczynniki dwóch ostatnich kolumn macierzy \mathbf{B}_2 , czyli w sumie mamy dalej $5 - 4 + 5$, $5 - 5 + 5$, a potem zaczynamy od nowa dla macierzy \mathbf{A}_2 . Otrzymamy zatem ciąg ilości wierszy do modyfikacji w postaci $\{4, 3, 2, 6, 5, 4, 3, 2, 6, \dots\}$. Kiedy zamiast 5 wstawimy tu l , otrzymamy ogólną postać ciągu - $\{l - 1, l - 2, \dots, l - (l - 2), l - (l - 1) + l, l - l + l, l - 1, \dots\}$, czyli po uproszczeniu $\{l - 1, l - 2, \dots, 2, l + 1, l, l - 1, \dots\}$. k -ty wyraz tego ciągu możemy wyrazić za pomocą wzoru $a_k = l - ((k + 1) \bmod l) + 1$. Jednocześnie ze względu na to, że macierz C_K jest macierzą diagonalną, to wzdłuż każdego wiersza musimy zmodyfikować tylko l elementów. Teraz możemy zastosować tę wiedzę w naszym algorytmie.

1.4.1 Algorytm standardowej eliminacji Gaussa

```
1: function GAUSS( $A, b, n, l$ )
2:   for  $k \leftarrow 1$  to  $n - 1$  do ▷ 1
3:     for  $i \leftarrow k + 1$  to  $k + l - ((k + 1) \bmod l) + 1$  do ▷ 2
4:        $l_{ik} \leftarrow \frac{A[i,k]}{A[k,k]}$ 
5:        $A[i,k] \leftarrow 0$ 
6:       for  $j \leftarrow k + 1$  to  $\text{MIN}(k + l, n)$  do ▷ 3
7:          $A[i,j] \leftarrow A[i,j] - l_{ik} * A[k,j]$ 
8:       end for
9:        $b[i] \leftarrow b[i] - l_{ik} * b[k]$ 
10:    end for
11:  end for
12:   $x[1..n] \leftarrow \{0, \dots, 0\}$ 
13:  for  $i \leftarrow n$  downto 1 do ▷ 4
14:     $sum \leftarrow 0$ 
15:    for  $j \leftarrow i + 1$  to  $\text{MIN}(n, i + l)$  do ▷ 5
16:       $sum \leftarrow sum + A[i,j] * x[j]$ 
17:    end for
18:     $x[i] \leftarrow \frac{b[i] - sum}{A[i,i]}$ 
19:  end for
20:  return  $x$ 
21: end function
```

Parametry : A - macierz współczynników, b - wektor prawych stron, n - rozmiar macierzy A ,
 l - rozmiar podmacierzy

Wynik : Wektor rozwiązań układu \mathbf{x} .

W powyższym algorytmie pętla **1** wykona się $(n-1)$ razy, pętla **2** - maksymalnie $l + 1$ razy pętla **3** - l razy, pętla **4** - n razy, a pętla **5** - l razy. Zatem złożoność całego algorytmu wynosi $(n - 1) * (l + 1) * l + n * l$, co przy stałym l , daje złożoność liniową.

1.4.2 Algorytm eliminacji Gaussa z wyborem elementu głównego

Algorytm eliminacji Gaussa z częściowym wyborem elementu głównego jest bardzo podobny do standardowego, z tym że musimy jeszcze wyszukać maksymalny element oraz zapamiętać, które wiersze zamieniamy miejscami.

```
1: function GAUSS-WITH-CHOOSE( $A, b, n, l$ )
2:    $swaps \leftarrow \{1, \dots, n\}$ 
3:   for  $k \leftarrow 1$  to  $n - 1$  do ▷ 1
4:      $max \leftarrow |A[k, k]|$ 
5:      $maxid \leftarrow k$ 
6:     for  $i \leftarrow k + 1$  to  $k + l - ((k + 1) \bmod l) + 1$  do ▷ 2
7:       if  $|A[k, swaps[i]]| > max$  then
8:          $max \leftarrow |A[k, swaps[i]]|$ 
9:          $maxid = i$ 
10:      end if
11:    end for
12:    SWAP( $swaps[k], swaps[maxid]$ )
13:    for  $i \leftarrow k + 1$  to  $k + l - ((k + 1) \bmod l) + 1$  do ▷ 3
14:       $l_{ik} \leftarrow \frac{A[swaps[i], k]}{A[swaps[k], k]}$ 
15:       $A[perm[i], k] \leftarrow 0$ 
16:      for  $j \leftarrow k + 1$  to MIN( $k + 2 * l, n$ ) do ▷ 4
17:         $A[swaps[i], j] \leftarrow A[swaps[i], j] - l_{ik} * A[swaps[k], j]$ 
18:      end for
19:       $b[swaps[i]] \leftarrow b[swaps[i]] - l_{ik} * b[swaps[k]]$ 
20:    end for
21:  end for
22:   $x[1..n] \leftarrow \{0, \dots, 0\}$ 
23:  for  $i \leftarrow n$  downto 1 do ▷ 5
24:     $sum \leftarrow 0$ 
25:    for  $j \leftarrow i + 1$  to MIN( $n, i + 2 * l + 1$ ) do ▷ 6
26:       $sum \leftarrow sum + A[swaps[i], j] * x[j]$ 
27:    end for
28:     $x[i] \leftarrow \frac{b[swaps[i]] - sum}{A[swaps[i], i]}$ 
29:  end for
30:  return  $x$ 
31: end function
```

W przypadku tego algorytmu złożoność będzie podobna jak wcześniej, ponieważ mamy tylko jedną dodatkową pętlę **2**, która wykona się maksymalnie $l + 1$ razy oraz pętla **4** wykona się $2l$ zamiast l razy, a pętłe **5** oraz **6** tak samo jak w algorytmie poprzednim. Zatem tutaj złożoność wyniesie $(n - 1) * 2 * (l + 1) * 2l + n * l$, która jest większa niż poprzednio, ale dalej jest $\mathcal{O}(n)$.

2 Zadanie 2

2.1 Opis problemu

W tym zadaniu należało napisać funkcję wyznaczającą rozkład **LU** macierzy **A** z uwzględnieniem jej specyficznej postaci, w wariancie bez wyboru elementu głównego oraz z jego wyborem.

2.2 Rozkład LU

Jest to rozkład na dwie macierze trójkątne - dolną i górną, które wyznaczane są podczas wykonywania eliminacji Gaussa. Rozkładu tego można użyć do rozwiązania układu równań kolejną metodą. Macierze dolna L oraz górną U , gdzie $A = LU$, mają następujące postacie:

$$\mathbf{L} = \begin{pmatrix} l_{11} & 0 & \dots & 0 \\ l_{21} & l_{22} & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & 0 \\ l_{n1} & l_{n2} & \dots & l_{nn} \end{pmatrix}$$

$$\mathbf{U} = \begin{pmatrix} u_{11} & u_{12} & \dots & u_{1n} \\ 0 & u_{22} & \dots & u_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & u_{nn} \end{pmatrix}$$

Wtedy początkowy układ $Ax = LUx = b$, sprowadzamy, do rozwiązania dwóch układów trójkątnych:

$$\begin{aligned} \mathbf{L}\mathbf{y} &= \mathbf{b} \\ \mathbf{U}\mathbf{x} &= \mathbf{y} \end{aligned}$$

Jak już było wspomniane rozkład ten wyznacza się przy użyciu metody eliminacji Gaussa. Macierz U jest macierzą uzyskiwaną podczas eliminacji Gaussa, a macierz L wypełniamy mnożnikami, które zostały użyte do wyzerowania danego elementu. Mnożnik dla A_{ij} zapisujemy w komórce L_{ij} . Złożoność otrzymania tego rozkładu jest taka jak eliminacji Gaussa, czyli standardowo $\mathcal{O}(n^3)$, natomiast rozwiązanie układu z obliczonych L, U $\mathcal{O}(n^2)$.

2.3 Algorytmy i dostosowanie

Do wyznaczania rozkładu używamy zmodyfikowanych funkcji do eliminacji Gaussa z poprzedniego zadania. Zmiana polega, na tym, że w miejsce zerowanego elementu wstawiamy mnożnik l_{ik} , oraz zapominamy o wektorach x i b . Złożoność będzie więc taka sama, jak w przypadku eliminacji Gaussa. Warto zaznaczyć, że kiedy mamy do rozwiązania wiele układów z tą samą macierzą współczynników rozkład policzymy tylko raz.

Algorytmy rozwiązujące ograniczają się do obliczenia układów trójkątnych, co wykonywalismy już w przypadku eliminacji Gaussa analogicznie dla wersji z oraz bez wyboru elementu głównego. Przypomnijmy, że samo obliczenie rozwiązania po wykonaniu eliminacji miała złożoność $\mathcal{O}(nl)$, zatem te algorytmy również będą miały złożoność liniową.

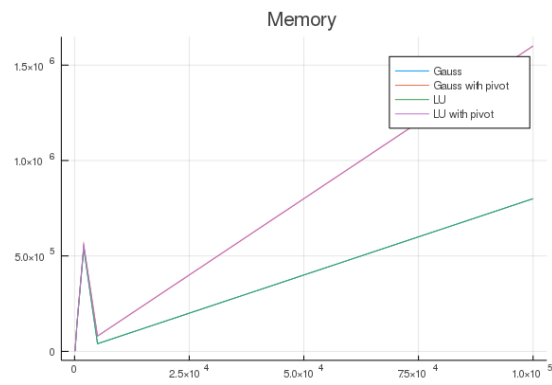
3 Testy

Aby porównać złożoność czasową i pamięciową algorytmów zostały przeprowadzone testy dla wartości $l = 5$ oraz zwiększających się wartości n . Do zbadania tych rzeczy zostało wykorzystanie makro `@timed` w języku Julia.

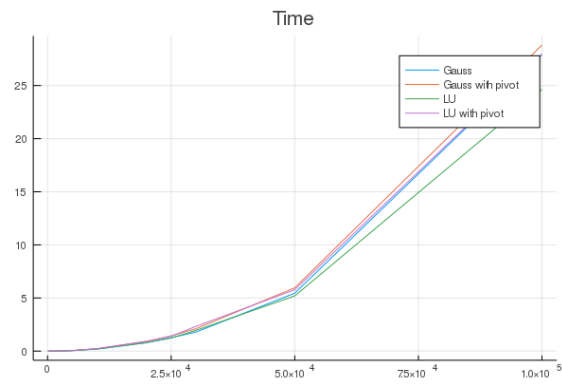
Po analizie wykresów dochodzimy do wniosku, że algorytmy wykorzystujące eliminację Gaussa, są wolniejsze od tych wykorzystujących rozkład LU , opierające się na algorytmie eliminacji Gaussa z częściowym wyborem elementu głównego są (z dokładnością do stałej) bardziej czaso- i pamięciochłonne. Widać też, że zużycie pamięci rośnie liniowo wraz ze wzrostem wartości n . Czas działania natomiast, mimo iż powinien być liniowy, bardziej przypomina wykres funkcji kwadratowej. Wynika to z faktu, że w rzeczywistości dostęp do elementów macierzy nie jest stały, co powoduje wydłużenie czasu działania algorytmów. Można zauważyć również, że rozwiązywanie układu przy pomocy rozkładu LU jest na ogół szybsze niż przy pomocy eliminacji Gaussa.

4 Podsumowanie

Ta lista zdań pokazuje, że dostosowanie algorytmu pod konkretny przypadek ma bardzo duże znaczenie.

Rysunek 1: Wykres pamięci

Rysunek 2: Wykres czasu